

Anna Włoch
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Kształcenie dzieci zdolnych w europejskich systemach edukacyjnych. Fenomen tutoringu domowego w Anglii

The Education of Gifted Children
in European Educational Systems:
The Phenomenon of Tutored Home Schooling in England

ABSTRAKT

Celem artykułu jest zaprezentowanie zjawiska kształcenia dzieci zdolnych w europejskich systemach oświatowych oraz opisanie fenomenu domowego tutoringu w Anglii, metody nauczania domowego, która w ostatniej dekadzie zyskuje coraz więcej zwolenników. Pierwsza część artykułu pokazuje, jak definiowane jest dziecko zdolne w wybranych europejskich systemach oświatowych oraz przedstawia główne formy kształcenia i wspierania dzieci oraz uzdolnionej młodzieży. Do opisu wykorzystane zostały dane, zebrane przez Eurydice – Europejską Sieć Informacji o Systemach Edukacyjnych. Druga część artykułu charakteryzuje zjawisko domowego tutoringu w Anglii, będącego specyficzną formą nauczania domowego. Tutoring wiąże się z praktykowaniem tradycyjnej relacji uczeń–mistrz, charakterystycznej dla angielskich uniwersytetów już od czasów ich powstania w epoce średniowiecza. Edukacja domowa stała się popularna w angielskim systemie edukacji dosyć wcześnie, bo w latach 70. XX wieku, wtedy też powstało

SŁOWA KLUCZOWE

kształcenie dzieci zdolnych, dziecko zdolne, polityka edukacyjna, tutorzy, edukacja domowa

KEYWORDS

education of gifted children, gifted child, educational policy, tutors, home schooling

SPI Vol. 20, 2017/3
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366
DOI: 10.12775/SPI.2017.3.004

Articles and dissertations

Artykuły i rozprawy

w Anglii pierwsze stowarzyszenie edukatorów domowych – Education Otherwise. Angielska edukacja domowa z udziałem tutorów, opłacanych przez rodziców, zmieniła swój obraz w ciągu ostatniej dekady. Taką formę kształcenia dzieci wybierają coraz częściej nie tylko elity intelektualne czy angielskie rodziny arystokratyczne, ale przede wszystkim bardzo zamożni rodzice, którzy w domowym tutoring widzą możliwość rozwijania zdolności i umiejętności dziecka, ale także upatrują szansę na zmianę jego statusu społecznego w przyszłości. Dla dzieci zamożnych rodziców, którzy sami nie ukończyli renomowanych szkół, domowy tutoring staje się możliwością nadrobienia zaległości, zdobycia wiedzy i kompetencji, dzięki którym będą mogły one rozpocząć studia na najlepszych uniwersytetach w kraju lub za granicą.

ABSTRACT

The aim of the article is to present the problem of the education of gifted children in European education systems and to describe the phenomenon of home tutoring in England, particularly the method of home schooling, which in the last decade has gained more and more supporters. The first part of the article shows how to define a gifted child in selected European education systems and presents the main forms of education and support for children and gifted youth. For the description I used data collected by Eurydice – European Information Network on Educational Systems. The second part of the article describes the phenomenon of home tutoring in England as a specific form of home schooling. Tutoring is also the practice of a traditional master-student relationship, so characteristic for English universities since their inception in the Middle Ages. Homeschooling became popular in the English education system in the 1970's when the first household educators association was founded in England – Education Otherwise. English home-schooling involving tutors, paid for by the parents, has been steadily evolving in the last decade. This form of children education is more often being chosen not only by the intellectual elite, or English aristocratic families, but above all by extremely wealthy parents who see home tutoring as their chance to develop the skills and abilities of their children and a chance for to change their social status in the future. For the children of wealthy parents, who themselves have not completed reputable schools, home tutoring is a possibility to catch up, to acquire knowledge and skills, so that they can start studying at the best universities in the country or abroad.

Wprowadzenie

Edukacja jest i powinna pozostać domeną narodową, a każdy kraj europejski ma prawo prowadzić własną politykę edukacyjną. Obecnie w Europie mamy do czynienia aż z 38 systemami edukacyjnymi, w wielu kwestiach ogromnie zróżnicowanymi, w których jednak dostrzec można pewne podobieństwa celów kształcenia bądź rozwiązań organizacyjnych. Do priorytetów edukacyjnych w wielu krajach europejskich od lat zalicza się wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży. Początkowo cel ten dotyczył przede wszystkim przede wszystkim dzieci imigrantów oraz uczniów niepełnosprawnych. Obecnie zwraca się uwagę na zapewnienie wszystkim dzieciom, szczególnie z różnych grup defaworyzowanych, możliwości pełnego rozwoju ich umiejętności razem z innymi rówieśnikami¹. Dążenie do wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży jest jednak działaniem na rzecz równania do przeciętnej, wspierania uczniów słabszych z różnych powodów, do średniego poziomu wiedzy i kompetencji. Z tego też powodu większość europejskich systemów edukacyjnych wyznacza sobie również inne priorytetowe cele edukacyjne, takie jak umożliwienie wszystkim dzieciom i młodzieży pełnego rozwoju ich potencjału oraz podnoszenie jakości kształcenia. Stworzenie uczniom możliwości ich pełnego rozwoju jest wreszcie odpowiedzią na potrzeby najzdolniejszych dzieci i utalentowanej młodzieży. Jak podaje Dobromir Dziewulak², poprawa jakości kształcenia jest rozumiana w europejskich systemach edukacyjnych jako udoskonalenie procesu edukacyjnego, aby w lepszym stopniu osiągnąć wyznaczone cele edukacyjne, zgodne z wymogami oraz oczekiwaniami współczesnego społeczeństwa. Stąd też w wielu krajach wprowadza się do procesu nauczania najnowsze zdobycze nauki i technologii. Poprawa jakości kształcenia w europejskich szkołach ma również oznaczać podniesienie poziomu wiedzy uczniów oraz rozwijanie ich wrodzonych zdolności. Problem edukacji dzieci zdolnych w europejskich systemach edukacyjnych nie jest nowym zagadnieniem, jednak nie wszystkie kraje europejskie w jednakowym

¹ D. Dziewulak, *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*, Warszawa 1995, s. 92–95.

² Tamże, s. 97–98.

stopniu angażują się na rzecz rozwijania potencjału swoich najzdolniejszych uczniów. W 1994 roku Rada Europy wydała zalecenie³, w którym zwrócono uwagę na specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży o wyjątkowych zdolnościach i potencjale. W zaleceniu tym napisano:

[...] ze względów praktycznych systemy edukacji muszą być tworzone w taki sposób, aby zapewnić kształcenie dostosowane do większości dzieci i młodzieży, zawsze będą istnieć grupy, które mają specjalne potrzeby i dla których trzeba wprowadzać specjalne rozwiązania. Jedną z takich grup są dzieci i młodzież o dużych zdolnościach [...]. Dzieci i młodzież zdolna powinny mieć możliwość korzystania z odpowiednich warunków kształcenia, które pozwolą im w pełni rozwinąć swe zdolności – z pożytkiem dla siebie i całego społeczeństwa. Żaden kraj nie może sobie przecież pozwolić na trwonienie talentów, a nierozpoznanie w odpowiednim czasie możliwości intelektualnych lub innych byłoby marnotrawstwem zasobów ludzkich. Do tego celu potrzebne są odpowiednie narzędzia⁴.

W dokumencie tym po raz pierwszy dostrzeżono potrzebę wspierania uczniów zdolnych oraz konieczność stworzenia im odpowiednich warunków dla rozwoju w szkole masowej. Należy podkreślić, że w zaleceniu Rady Europy nie wyróżniono dzieci i młodzieży zdolnej jako grupy priorytetowej, ale uznano jednak, że tym uczniom należy zapewnić takie kształcenie, które da im szansę w pełni rozwinąć ich potencjał. Ponadto, jak wskazuje sama nazwa dokumentu, jest to tylko i wyłącznie zalecenie Rady Europy, organizacja ta nie ma prawa narzucać swoim krajom członkowskim żadnych konkretnych rozwiązań organizacyjnych w sferze edukacji. Pełną odpowiedzialność za edukację dzieci i młodzieży zdolnej ponoszą tylko i wyłącznie państwa narodowe. Dane szacunkowe, na których opiera się Eurydice, wskazują, że w Europie mamy do czynienia z odsetkiem od 3 do 10% zdolnych uczniów w stosunku do całej populacji szkolnej. Te same badania wskazują, że część uczniów zdolnych korzysta z usług instytucji pomocy społecznej, przykładowo z powodu niepowodzeń

³ *Education for Gifted Children. Parliamentary Assembly Recommendation 1248 (1994)*, Council of Europe, <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e3c5b> [dostęp: 20.10.2016].

⁴ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, przeł. E. Kolanowska, Warszawa 2008, s. 5.

szkolnych albo przedwczesnego przerwania nauki⁵. Odsetek zdolnych uczniów w danej populacji zależy jest od całego szeregu czynników, począwszy od sposobu definiowania ucznia zdolnego, poprzez różnorodne diagnozy psychologiczno-pedagogiczne, aż po stosowanie różnych form wspierania i edukacji dzieci zdolnych.

Kształcenie dzieci zdolnych w wybranych krajach europejskich

Aktualnie w Europie, podobnie jak w innych częściach świata, podejmowane są różnorodne inicjatywy społeczne i ustawowe, które mają służyć opiece nad dziećmi i uzdolnioną młodzieżą. W prawie wszystkich europejskich systemach oświatowych dominuje przekonanie, że zarówno dzieci, jak i młodzież o wyjątkowych zdolnościach powinni mieć zapewnioną możliwość maksymalnego rozwijania swoich wrodzonych talentów oraz dorastania w warunkach, które będą sprzyjały ich rozwojowi. Mimo tych ogólnych tendencji, wyraźnie widać, że w poszczególnych krajach dominują zróżnicowane poglądy w kwestii tego, w jaki sposób najlepiej zaspokajać potrzeby utalentowanych uczniów. Europejskie systemy edukacyjne w zakresie kształcenia dzieci zdolnych można opisać jako swoiste kontinuum, na którego jednym krańcu znajduje się podejście integracyjne, a na przeciwległym podejście bardziej separatystyczne. Niektóre państwa europejskie posiadają zintegrowany system pomocy uczniom zdolnym. Przykładowo w Hiszpanii wyróżnia się „uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, czyli uczniów z deficytami niepełnosprawności oraz „uczniów ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi”, czyli uczniów zdolnych⁶. W większości krajów europejskich przyjęto definicję ucznia zdolnego, w której występują terminy „zdolny” i „utalentowany” (z języka angielskiego *gifted* i *talented*), przy czym pojęć tych używa się zamiennie. Obydwa terminy stosowane są w 13 krajach europejskich oraz regionach. Należy przy tym zaznaczyć, że w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej termin *gifted* (zdolny) odnosi się do zdolności umysłowych lub akademickich czy naukowych. Z kolei pojęcia *talented* (uzdolniony) używa się w kontekście zdolności artystycznych,

⁵ Tamże.

⁶ I. Czaja-Chydyba, *Jak rozwijać zdolności dziecka?*, Warszawa 2009, s. 7–8.

sztuk pięknych lub sportu. W niektórych krajach określenie ucznia zdolnego jest nieco rozbudowane. We Francuskiej Wspólnocie Belgii (system edukacyjny w Belgii jest zregionalizowany, nieco inne rozwiązania obowiązują w trzech wspólnotach: francuskojęzycznej, niemieckojęzycznej i flamandzkiej) stosuje się wyrażenie „młody człowiek o dużych potencjalnych zdolnościach”, we Flamandzkiej Wspólnocie Belgii z kolei – „dzieci i młodzież o dużych zdolnościach”. We Francji używa się określenia „dzieci nad wiek rozwinięte umysłowo”, a w Hiszpanii „uczniowie o dużych zdolnościach umysłowych”. W oficjalnych dokumentach oświatowych w Rumunii funkcjonuje termin „uczniowie z predyspozycjami do osiągnięcia dobrych wyników” oraz „uczniowie o wybitnych zdolnościach”. W ostatnich latach we francuskojęzycznej Wspólnocie Belgii oraz w Hiszpanii zaprzestano używania terminu „zdolny”, wprowadzając nowe pojęcia, które mają jednocześnie dawać informację, w jakim stopniu uczniowie są „zdolni do przyswajania wiedzy”, ale także odnosić się do znaczenia środowiska wychowawczego w rozwijaniu różnorodnych rodzajów zdolności. W Polsce najczęściej grupę uczniów wybitnie uzdolnionych określa się mianem „uczniowie szczególnie zdolni”. Interesujące jest, że w trzech krajach skandynawskich: Finlandii, Szwecji i w Norwegii nie używa się specjalnego pojęcia określającego ucznia zdolnego. Brak takiego terminu związany jest z faktem, że zgodnie z przyjętą polityką unika się wszelkich form klasyfikowania dzieci i młodzieży, szczególnie pod kątem zdolności. W Finlandii termin „zdolny” używany jest jedynie nieoficjalnie, polityka edukacyjna bowiem za wszelką cenę unika dzielenia na różne grupy i promuje równość⁷. Brak podziałów w klasach ze względu na zdolności uczniów pozwala nauczycielowi na równe traktowanie wszystkich dzieci, a wśród uczniów niweluje niezdrową rywalizację. Fiński system edukacyjny z jego ideologią ma swoje niewątpliwe zalety. Fińscy nauczyciele uznawani są za ekspertów w swojej dziedzinie nauczania, a na studia nauczycielskie prowadzi bardzo restrykcyjną drogą rekrutacyjną. Studia pedagogiczne kończą nie przeciętni, ale bardzo dobrzy studenci. Efektem takiego podejścia jest wypuszczanie na rynek pracy bardzo dobrze przygotowanych nauczycieli. Najlepszym dowodem na znakomite rezultaty

⁷ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, dz. cyt., s. 7–8.

takiego podejścia do nauczania dzieci (bez etykietowania „zdolny” – „mniej zdolny”) są wyniki testów PISA (Programme for International Student Assessment), szczególnie w testach matematycznych oraz z zakresu nauk ścisłych. Fińscy uczniowie w ostatnich latach jako jedyni z całej Europy zajmowali bardzo wysokie lub wysokie miejsca w światowym rankingu⁸. Dzieci zdolne w Finlandii mają szansę na rozwijanie swojego potencjału, bez zbędnego dzielenia i etykietowania. Sprzyja temu fakt, że w fińskim systemie oświaty nie prowadzi się rankingów szkół, prawie nie występuje zjawisko korepetycji, a uczniowie nie są nadmiernie obciążani pracami domowymi ani poddawani wielu egzaminom. Sukces edukacyjny w Finlandii opiera się na wysoko wykwalifikowanej kadrze nauczycieli, których głównym zadaniem jest „podciąganie” uczniów słabszych do poziomu najlepszych w klasie. Rezygnacja z wyróżniania uczniów „zdolnych” w klasie w niektórych systemach edukacyjnych wskazuje, że nacisk kładzie się w tych krajach na potencjał rozwojowy wszystkich dzieci i młodzieży, bez selekcjonowania ich i dzielenia na poszczególne grupy.

Zdefiniowanie ucznia zdolnego czy utalentowanego uzależnione jest od wielości stosowanej metodologii badawczej, różnych form diagnozowania zdolności, kryteriów klasyfikacji, ale głównie wynika z prowadzonej przez dany kraj polityki edukacyjnej. Jak podaje Eurydice, przepisy prawne w 10 krajach lub regionach umieszczają dzieci zdolne lub utalentowane w populacji uczniów „mających specjalne potrzeby edukacyjne”. Taka klasyfikacja ma miejsce w praktyce w niemieckojęzycznej Wspólnocie Belgii, w Danii, na Malcie i w szkolnictwie podstawowym w Holandii i Bułgarii. W 19 krajach dzieci i młodzieży zdolnej nie zalicza się do grupy mającej specjalne potrzeby edukacyjne. Termin ten funkcjonuje dla potrzeb uczniów niepełnosprawnych. We Włoszech oraz w Szwecji nie istnieje definicja dzieci i młodzieży „ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi”⁹. Obecnie w polskim systemie edukacyjnym diagnozuje się zdolności dzieci już od wczesnego wieku szkolnego. Diagnoza zdolności dziecka na tym etapie edukacji jest bardzo dużym wyzwaniem dla nauczyciela, ale wspierać ją mogą również obserwacje rodziców czy

⁸ *Programme for International Student Assessment PISA*, OECD, <<http://www.oecd.org/pisa/>> [dostęp: 15.10.2016].

⁹ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, dz. cyt., s. 11–12.

specjalistyczne diagnozy przeprowadzone w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 roku, poradnie te mają obowiązek diagnozy i udzielenia właściwego wsparcia wszystkim uczniom zdolnym, również w ramach zajęć pozalekcyjnych¹⁰. W dużej części krajów europejskich dziecko zdolne nie jest traktowane jako takie, któremu winno się specjalnie organizować proces kształcenia w trakcie głównego nurtu nauczania. Rozwijanie zdolności dziecka zostaje przeniesione na zajęcia pozaszkolne i pozalekcyjne. Takie systemy edukacyjne nastawione są na kształcenie przede wszystkim przeciętnego ucznia.

Rozwiązania edukacyjne stosowane wobec dzieci zdolnych w europejskich systemach oświatowych zależne są od aktualnej polityki edukacyjnej w danym kraju. Trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, które z popularnych rozwiązań są najlepsze? Edukacja dzieci zdolnych i uzdolnionej młodzieży może stanowić integralną część ogólnodostępnej edukacji bądź też być przedmiotem odrębnych, specjalnych rozwiązań. Jak wynika z raportu Eurydice¹¹, większość stosowanych obecnie specjalnych rozwiązań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży zdolnej to część systemu szkolnego, w ramach którego są one realizowane. Jeśli w danym kraju stosuje się dodatkowo rozwiązania „pozaszkolne”, to współlistnieją one na ogół z rozwiązaniami „szkolnymi”. Niemal wszystkie kraje europejskie stosują w praktyce rozwiązania edukacyjne dla uczniów zdolnych dwutorowo: w szkole i poza szkołą. Należy podkreślić, że fakt, iż dzieci zdolnych i utalentowanych w danym kraju nie zalicza się do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, nie wyklucza tworzenia dla nich specjalnych rozwiązań, najczęściej stosowanych w ramach zajęć pozaszkolnych, ale monitorowanych przez szkołę. W krajach takich jak Malta i Norwegia w ogóle nie istnieją specjalne rozwiązania dla edukacji dzieci zdolnych. Potrzeby edukacyjne takich dzieci są zaspokajane w trakcie kształcenia ogólnego, poprzez odpowiednie podejście dydaktyczne, które odpowiada na indywidualne potrzeby wszystkich

¹⁰ A. Kamińska, A. Kowalczyk, *Kompetencje diagnostyczne nauczycieli uczniów zdolnych w młodszym wieku szkolnym – doniesienie z badań*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2014, nr 3(33), s. 125.

¹¹ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, dz. cyt., s. 13–14.

dzieci. Malta i Norwegia opracowują więc politykę integracyjną w zakresie nauczania dzieci i młodzieży zdolnej, jednocześnie wybierając model kształcenia zindywidualizowanego. Kraje te w ramach swoich systemów przyjęły całościowe podejście do zaspokajania potrzeb edukacyjnych zdolnych uczniów. W wielu krajach stosuje się rozwiązania edukacyjne wprowadzone przez szkoły lub w obrębie szkół. Pozaszkolne rozwiązania edukacyjne to nic innego, jak zajęcia organizowane przez różnego rodzaju kluby, letnie szkoły, bądź inne nieformalne rozwiązania.

Eurydice podaje, że w Europie mamy do czynienia generalnie z czterema podejściami w zakresie wspierania potencjału dzieci zdolnych:

- 1) zajęcia na bardziej zaawansowanym poziomie lub bardziej zróżnicowane zajęcia w klasie szkolnej;
- 2) kształcenie zindywidualizowane bądź zindywidualizowany program nauczania,
- 3) zajęcia pozaszkolne;
- 4) tzw. „szybka ścieżka”, czyli możliwość szybszej promocji lub ukończenia nauki w krótszym czasie¹².

Należy pamiętać, że w edukacji dzieci zdolnych niezwykle istotna jest indywidualizacja kształcenia, a także przygotowanie uczniów do samodzielnego i niezależnego uczenia się w przyszłości. Założenia te mogą być osiągnięte przy wykorzystaniu strategii, które obejmują przyspieszenie kształcenia i wzbogacanie programów nauczania¹³.

Zajęcia w modelu zindywidualizowanym realizowane są na Malcie i w Norwegii. Takie kształcenie stwarza uczniom możliwość osiągnięcia postępów w dowolnym tempie w określonej dziedzinie, poprzez realizację indywidualnego programu nauczania, pozostawiając dziecku jednocześnie dużo wolnego czasu na zajęcia przewidziane w ogólnym programie nauczania. Z kolei zajęcia na bardziej zaawansowanym poziomie i jednocześnie bardziej zróżnicowane prowadzone są zdecydowanie częściej na etapie szkolnictwa średniego, aniżeli podstawowego, zawsze także w połączeniu z innymi rozwiązaniami. Tego typu zajęcia oferowane są uczniom zdolnym w szkole

¹² Tamże, s. 15.

¹³ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować?*, Gdańsk 2005, s. 122–123.

podstawowej w 13 krajach, a w szkołach średnich już w 19 krajach. Dość często stosowanym rozwiązaniem jest kształcenie zindywidualizowane, które prowadzone jest w ramach klas ogólnodostępnych dla uczniów o zróżnicowanym poziomie zdolności lub też w odrębnych grupach. Na ogół takie podejście do nauczania oparte jest na przepisach prawnych. Interesujące jest, że na poziomie szkoły średniej pierwszego i drugiego stopnia (poziomy Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Kształcenia ISCED – 2 i 3) rzadziej spotyka się grupy o zróżnicowanym poziomie zdolności. Na wyższym etapie edukacji kształcenie zdolnej młodzieży odbywa się w klasach lub szkołach specjalizujących się w dziedzinie sztuk pięknych lub sportu. Na poziomie szkoły podstawowej najczęściej dzieli się uczniów na grupy według ich zdolności, zdecydowanie rzadziej tworzy się specjalistyczne klasy czy szkoły. Zajęcia na bardziej zaawansowanym poziomie obejmują stosowanie zróżnicowanych metod nauczania w celu dokładniejszego i bardziej wnikliwego opracowania przedmiotów szkolnych z programu nauczania lub uwzględnienia szerszego zakresu pewnych tematów¹⁴. Takie podejście przypomina system mannheimski – stworzony w początkach XX wieku przez niemieckiego pedagoga i nauczyciela Antona Josepha Sickingera eksperymentalny system organizacji nauczania – który w głównej mierze polegał na kierowaniu uczniów do różnych klas, biorąc pod uwagę ich indywidualne zdolności oraz uzyskiwane wyniki w nauce¹⁵. Zajęcia pozaszkolne, jako forma wspierania uczniów zdolnych, prowadzone są również często, jak kształcenie zindywidualizowane. Dają one szansę dzieciom i młodzieży na rozwijanie uzdolnień w konkretnym obszarze, w ramach zajęć organizowanych przez szkołę lub placówki pozaszkolne. Najczęściej organizowane są zajęcia w grupach jednorodnych, które rzadziej są przedmiotem uregulowań prawnych, z uwagi na fakt, że na ogół prowadzone są one przez placówki niezależne od państwa. Generalnie w większości krajów i regionów, które zaliczają dzieci i zdolną młodzież do grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (do których zaliczamy: Czechy, Estonię, Grecję, Hiszpanię, Francję, Irlandię, Portugalię, Słowenię, Słowację i Szkocję), stosuje się kilka lub wszystkie specjalne rozwiązania edukacyjne. Większość

¹⁴ Tamże, s. 16–18.

¹⁵ Zob. C. Kupisiewicz, *System mannheimski*, w: *Szkoły eksperymentalne w świecie 1900–1974*, red. W. Okoń, Warszawa 1978, s. 174–185.

z tych krajów wprowadziła również specjalne kryteria klasyfikacyjne, które mają służyć identyfikowaniu dzieci i młodzieży zdolnej. Takie podejście wynika z założenia, że jeśli dla konkretnej grupy powinny być przewidziane pewne rozwiązania, w pierwszej kolejności należy dokładnie określić, kogo można o takiej grupie zakwalifikować. Przykładowo w Norwegii realizowana jest koncepcja „promowania wiedzy”, która daje uczniom szkół średnich I stopnia możliwość wybierania przedmiotów oraz tematów z programu szkoły średniej II stopnia¹⁶.

Ostatni typ rozwiązań edukacyjnych stosowanych dla uczniów zdolnych stanowi tzw. „szybka ścieżka”, która umożliwia szybsze ukończenie cyklu kształcenia w szkole, poprzez uczęszczanie ucznia na regularne zajęcia i jednoczesne korzystanie z takich rozwiązań, jak prywatna nauka czy ocenianie przez państwowe komisje egzaminacyjne. W szkolnictwie podstawowym „szybka ścieżka” jest jedynym rozwiązaniem stosowanym w czterech krajach: Luksemburgu, Szwecji, Liechtensteinie i w Rumunii¹⁷.

W europejskich systemach edukacyjnych funkcjonuje dwojaki sposób do opieki nad uczniem zdolnym. Z modelem integracyjnym mamy do czynienia w krajach skandynawskich, takich jak Norwegia i Finlandia, w których to nie istnieje w ogóle oddzielna definicja ucznia zdolnego, a każde dziecko traktowane jest indywidualnie. Zwolennicy takiego podejścia zwracają uwagę na możliwość zapewnienia pełnego i harmonijnego rozwoju dziecka w grupie rówieśniczej, która jest zróżnicowana pod względem uzdolnień. Jednocześnie zauważają jednak, że w tego typu grupach dzieci zdolne nie mają możliwości maksymalnego rozwoju, a ich osiągnięcia szkolne są tym samym zaniżane¹⁸. Dodatkowo edukacja dzieci zdolnych w systemie integracyjnym może przyczyniać się do trudności społecznych i emocjonalnych tych dzieci, których „normalna” grupa rówieśnicza nie będzie w stanie zrekomensować, a uczeń zdolny w takiej grupie częściej jest narażony na tzw. Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych¹⁹.

¹⁶ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, dz. cyt., s. 17–18.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ W. Limont, *Wprowadzenie*, w: *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, red. W. Limont, Kraków 2004, s. 13–16.

¹⁹ W. Limont, J. Cieślukowska, *Czy potrzebna jest pedagogika zdolności?*, w: *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, dz. cyt., s. 31–62.

Drugi model edukacji dzieci zdolnych ma charakter selektywny. W modelu tym funkcjonują konkretne wytyczne i definicje, za pomocą których określa się kto jest zdolny i w jakim zakresie. Wskaźniki zdolności oparte są przede wszystkim na wynikach i osiągnięciach w nauce lub testach uzdolnień. W systemach edukacyjnych, w których dominuje ten model, działa wiele szkół profilowanych i specjalistycznych oraz dąży się do tego, aby umieszczać uczniów w grupach jednorodnych. Spośród krajów europejskich do tego modelu najbardziej zbliżają się: Polska, Łotwa i Czechy²⁰. Do najważniejszych zalet tego modelu zalicza się możliwość maksymalizowania rozwoju i osiągnięć uczniów w grupie o podobnych możliwościach intelektualnych oraz uzdolnieniach kierunkowych²¹. Z drugiej jednak strony krajom stosującym takie podejście zarzuca się, że pogłębiają one istniejące już różnice społeczne.

Trudno jednoznacznie ocenić, które rozwiązanie w zakresie edukacji dzieci zdolnych jest lepsze – czy model selekcyjny, czy też integrujący. Wybór konkretnego modelu zawsze wzbudza kontrowersje. Izolacja uczniów zdolnych od normalnego trybu kształcenia czy też samo kształcenie elitarne budzi sprzeciw osób, które są zwolennikami koncepcji wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży ze środowisk defaworyzowanych. Uznaje się bowiem, że sama obecność w klasie szkolnej dzieci zdolnych działa mobilizująco na całą grupę, skłaniając ją wszystkie do większego wysiłku intelektualnego²².

Pomimo różnic w podejściu do edukacji dzieci i młodzieży uzdolnionej, w każdym kraju europejskim – zdaniem specjalistów, pedagogów i psychologów – powinno się położyć większy nacisk na wczesną edukację i wnikliwą diagnozę dziecka. Dość często zdarza się, że kompleksowa diagnoza zdolności dziecka podejmowana jest dopiero w sytuacji trudności wychowawczych bądź nawet niepowodzeń szkolnych. Brak wczesnej diagnozy w wielu przypadkach powoduje, że rzetelnej ocenie nie są poddawane dzieci wybitnie uzdolnione.

²⁰ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, dz. cyt., s. 25.

²¹ W. Limont, J. Cieślukowska, *Czy potrzebna jest pedagogika zdolności?*, w: *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, dz. cyt., s. 31–62.

²² J. Łukasiewicz-Wieleba, A. Baum, *Kompleksowe wspieranie uczniów zdolnych. Program WARS i SAWA*, Warszawa 2015, s. 17.

Fenomen domowego tutoringu w Anglii

W systemach edukacyjnych w Wielkiej Brytanii wiele uwagi poświęca się edukacji dzieci i zdolnej młodzieży. Od dawna w angielskim społeczeństwie panuje też przekonanie, że zdolne dziecko powinno ukończyć jedną z renomowanych szkół średnich, a później rozpocząć studia na najlepszych uniwersytetach: Oksfordzie lub Cambridge. Podobnie problem edukacji domowej znany jest na Wyspach Brytyjskich od wieków, szczególnie w rodzinach o korzeniach arystokratycznych.

System edukacji w Wielkiej Brytanii jest dość specyficzny, wyjątkowy w Europie, w zasadzie zdecentralizowany, co oznacza, że w zależności od historycznego regionu (Anglii, Walii, Szkocji i Irlandii Północnej) istnieją różnice organizacyjne w niektórych obszarach, a wiele kompetencji przekazywanych jest do władz lokalnych²³. Każdy z historycznych regionów Wielkiej Brytanii posiada autonomię w zakresie organizacji edukacji, administracja szkolna jest zdecentralizowana, a placówki edukacyjne mają swoją samodzielność. W Wielkiej Brytanii funkcjonują trzy różne systemy edukacyjne: Anglii i Walii, Szkocji oraz Irlandii Północnej, które dodatkowo są regulowane odrębnymi aktami prawnymi²⁴. Obowiązujące systemy edukacyjne różnią się w zakresie stosowania niektórych rozwiązań organizacyjnych, przykładowo inny jest wiek rozpoczynania obowiązku szkolnego w Anglii, Walii i w Szkocji (piąty rok życia) oraz w Irlandii Północnej, w której już czteroletnie dzieci objęte są obowiązkiem szkolnym.

W całej Wielkiej Brytanii uczniowie zdolni są traktowani jako uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych, mają mieć zapewnioną edukację na wysokim poziomie w każdej szkole, do tego dostęp do zajęć dodatkowych, wsparcie psychologiczne i pedagogiczne. Dodatkowo obowiązują konkretne akty prawne, które zwracają uwagę na potrzeby tych uczniów, jak również na zakres współpracy pomiędzy szkołami, sieciami szkół i specjalistycznymi placówkami

²³ Zob.: *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Zjednoczone Królestwo – Anglia*, 2011, <<http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/anglia2011.pdf>> [dostęp: 19.10.2016]; *Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Zjednoczone Królestwo – Szkocja*, 2009, <<http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/szkocja09.pdf>> [dostęp: 19.10.2016].

²⁴ D. Dziewulak, *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Warszawa 1997, s. 115.

psychologicznymi i pedagogicznymi²⁵. Nie zmienia to jednak faktu, że w angielskim społeczeństwie panuje przekonanie, iż najzdolniejsze dzieci powinny się uczyć w renomowanych szkołach prywatnych, a później rozpocząć studia w najlepszych angielskich uniwersytetach. Również nie wszystkie szkoły, z uwagi na różny poziom nauczania, są w stanie sprostać tym wymaganiom.

Jak zauważa Tomasz Gmerek, do dziś istnieją w angielskim społeczeństwie ogromne różnice w społecznym postrzeganiu różnych typów szkół, co jest tylko potwierdzeniem istnienia zamkniętego i hierarchicznego społeczeństwa w Anglii. Pomimo zmian, jakie próbowano wprowadzić w Wielkiej Brytanii w drugiej połowie XX wieku, w celu zmniejszenia nierówności szkolnych i dystansu pomiędzy różnymi typami szkół, zawsze spotykały się one ze zdecydowanym sprzeciwem rodziców dzieci z wyższych warstw społecznych. Przykładowo, szkoły gramatyczne o wielowiekowej tradycji nadal mają duże znaczenie w angielskim szkolnictwie, a wynika to jedynie z faktu, że kształcą one nieporównanie dużą liczbę dzieci z tzw. rodzin wysoko urodzonych²⁶. Angielski system edukacyjny jest więc wyjątkowy w Europie, biorąc pod uwagę nie tylko fenomen elitarnych szkół średnich²⁷, zwłaszcza szkół segregacyjnych, osobnych dla chłopców i dla dziewcząt, ale również pod względem podejścia do edukacji domowej. W żadnym innym kraju europejskim nie odnotowano w ostatnich latach tak dużego wzrostu zainteresowania specyficzną odmianą homeschoolingu, jaką jest tutoring domowy.

W ostatnich latach w Anglii obserwuje się swoistą modę w edukacji dzieci zdolnych i w edukacji domowej jednocześnie, a mianowicie tutoring domowy (*home tutoring*). Sama koncepcja tutoringingu jest bezpośrednim odwołaniem się do średniowiecznych tradycji angielskich uniwersytetów, w których niezwykle ważna była relacja profesor–student, w której profesor występował jako mistrz, opiekun młodego człowieka

²⁵ B. Dyrda, *Polityka, organizacja i programy pracy z uczniami zdolnymi w Anglii i Niemczech – analiza komparystyczna*, w: *Wokół problematyki zdolności*, t. 2, red. J. Łaszczuk, M. Jabłonowska, Warszawa 2011, s. 5–17.

²⁶ T. Gmerek, *Elitarne szkolnictwo średnie w Anglii, Hiszpanii i Rosji*, w: *Elitarne szkolnictwo średnie w krajach Europy Zachodniej*, red. A. Gromkowska-Melosik, Poznań 2015, s. 74–77.

²⁷ Zob. A. Gromkowska-Melosik (red.), *Elitarne szkolnictwo średnie. Między reprodukcją społeczno-kulturową a ruchliwością konkurencyjną*, Poznań 2015.

zdobywającego wiedzę. Tutor (z języka łacińskiego – opiekun) był profesorem, którego głównym zadaniem było kierowanie rozwojem naukowym studenta. Obecnie tutoring postrzegany jest jako niezwykle skuteczna metoda dydaktyczna, pozwalająca na rozwijanie potencjału studentów oraz uczniów, motywująca ich do samodzielnej pracy i samodzielnych studiów. Podstawą tej metody są regularne spotkania profesora-nauczyciela ze studentem lub uczniem, w ramach których uczący się opracowuje samodzielnie eseje bądź przygotowuje się do egzaminów, a każdy etap swojej pracy omawia szczegółowo z tutorem. Taka forma pracy dydaktycznej jest niezwykle korzystna dla uczącego się, rozwija bowiem jego talenty i zainteresowania, pozwala mu odnaleźć własną ścieżkę rozwoju. Ponadto tutoring może stanowić ciekawą alternatywę dla masowej edukacji w tradycyjnej szkole. Koncentrując się na jednym uczniu, tutor zdecydowanie lepiej przygotowuje podopiecznego do dalszej edukacji bądź egzaminów. W szkolnictwie wyższym metoda tutoringu wykorzystywana jest do prowadzenia seminariów oraz przygotowania młodych pracowników naukowych.

Od wieków w Anglii edukacja dzieci z wyższych warstw społecznych, ale również i dzieci zdolnych, oznaczała posyłanie ich do najlepszych, renomowanych szkół prywatnych. Szkoły średnie, takie jak powstałe w XV wieku Eton czy St. Paul's założone w początkach XVI wieku, do dziś kształcą najzdolniejszych chłopców, członków rodziny królewskiej, przyszłą elitę intelektualną Wielkiej Brytanii. Wśród najlepszych angielskich szkół średnich dla chłopców najbardziej znane są również: Harrow, Westminster i Winchester, z kolei dla dziewcząt najbardziej liczą się: St. Paul's Girls School, Cheltenham Ladies' College oraz katolicka St. Mary's School Ascot. W Anglii dużą renomę mają również prywatne szkoły katolickie, które w przeciwieństwie do innych szkół kształcą niezmiennie na bardzo wysokim poziomie. W samej Anglii i w Walii funkcjonuje ok. 2300 szkół katolickich, co stanowi 10% wszystkich placówek edukacyjnych. W 2011 na zlecenie ministerstwa edukacji opublikowano dwa raporty, w których podano, że najlepsze wyniki w nauce osiągają właśnie szkoły katolickie²⁸. Należy podkreślić, że rozwój szkół

²⁸ A. Dubaj, R. Jarecka, *Najlepsze szkoły katolickie. Info PL*, <<http://www.sussex.info.pl/edukacja/system-szkolny/2563-najlepsze-szkoly-katolickie>> [dostęp: 19.10.2016].

katolickich w Anglii możliwy był dopiero od drugiej połowy XIX wieku, kiedy obok pluralizmu klasowego zaistniał również pluralizm etniczny, kulturowy i religijny. W konsekwencji tego w Anglii przyjęto nowe zasady odnoszące się do szkolnictwa wyznaniowego, a katolikom pozwolono prowadzić własne szkoły²⁹.

Fenomen domowego tutoringu w Anglii związany jest niewątpliwie z dużą popularnością edukacji domowej. Sama edukacja domowa (*homeschooling*), znana w Anglii od wieków jako *home education*, polega na uczeniu się w domu, ale na wzór szkolny. Nie chodzi tu wyłącznie o inną lokalizację zajęć, ale przede wszystkim o odniesienie się do całościowej zmiany sposobu myślenia o procesie kształcenia³⁰. Poza tym w Wielkiej Brytanii edukacja domowa, a także inne alternatywne formy kształcenia, mają możliwość swobodnego rozwijania się³¹.

Edukacja domowa jest zdecydowanie bardziej rozwinięta w Anglii aniżeli przykładowo w Polsce. Prawo do edukacji domowej zostało zagwarantowane w Anglii we wczesnych latach 70. XX wieku, jako konsekwencja rosnącego zainteresowania edukacją alternatywną. W 1977 roku powstała pierwsza organizacja Education Otherwise (EO), skupiająca małą grupę rodziców, która w kolejnych latach przeobraziła się w dużą organizację, oferującą obecnie wsparcie oraz służącą informacją dla swoich członków oraz szerszej społeczności w zakresie edukacji domowej³². Jednym z członków założycieli organizacji był Dick Kitto, który pracował jako nauczyciel w Dartington Hall, eksperymentalnej, koedukacyjnej szkole z internatem w Devon. Szkoła ta zakładała, że edukacja powinna bardziej podążać za zainteresowaniami dziecka aniżeli je kształtować. Odrzucano również tradycyjne mundurki, a pamięciowe nauczanie uznawano za opresyjne³³.

²⁹ E. Osewska, *Znaczenie szkół katolickich dla formacji katolików w Anglii i Walii*, „Studia Pastoralne” 2013, nr 9, s. 119–126, <http://www.wtl.us.edu.pl/e107_plugins/wtl_stp/index.php?numer=9&str=119-126> [dostęp: 18.10.2016].

³⁰ M. Budajczak, *Edukacja domowa*, Gdańsk 2004, s. 19.

³¹ I. Chłódna, *Homeschooling – szansa czy zagrożenie?*, w: *Edukacja domowa w Polsce. Teoria i praktyka*, red. M. i P. Zakrzewscy, Warszawa 2009, s. 110.

³² *Education Otherwise. History*, <http://www.educationotherwise.net/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=221> [dostęp: 19.10.2016].

³³ D. Gribble, B. Guthrie, *Dick Kitto. Compost Champion and Advocate of Alternatives*, „The Guardian”, 15.07.1999, <<https://www.theguardian.com/news/1999/jul/15/guardianobituaries2>> [dostęp: 19.10.2016].

Bez wątpienia, pojawienie się nowej fali edukacji domowej w 70. XX wieku w Wielkiej Brytanii wynikało przede wszystkim z upowszechnienia się nowych nurtów w pedagogice, a szczególnie pedagogiki alternatywnej.

Obecnie prawie 37 tysięcy dzieci w Wielkiej Brytanii jest objętych edukacją domową, a w ostatnich sześciu latach odnotowano wzrost odsetka aż o 65%, co jest wynikiem wyjątkowym w skali europejskiej. Okazuje się też, że coraz częściej zamożni rodzice zamieniają renomowane szkoły na domowy tutoring, zatrudniając wysoko wykwalifikowanych tutorów do nauczania swoich dzieci. Ta metoda nauczania domowego zyskuje coraz więcej zwolenników wśród bardzo zamożnych rodziców, którzy zrywają z wieloletnią tradycją posyłania dzieci do najlepszych szkół prywatnych, takich jak Eton, St. Paul's, Westminster czy najlepszej katolickiej szkoły St. Paul's Catholic School. Dzisiejszy tutoring domowy to też zmiana etosu z filozoficznego na edukację dzieci mających jakiś rodzaj trudności w szkole. Tutoring domowy zalecany jest nie tylko dla najzdolniejszych dzieci i młodzieży, ale także dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (przykładowo dzieci z autyzmem, dzieci dyslektycznych)³⁴. Obecnie w Anglii działają również liczne zrzeszenia tutorów, takie jak np.: „Simply Learning Tuition” czy „Enjoy Education”. Tutorzy to najczęściej doświadczeni nauczyciele, ale również doktoranci, pracownicy naukowcy. Tutoring domowy jest więc specyficznym przejawem homeschoolingu, ponieważ edukacją dzieci nie zajmują się osobiście rodzice, tylko wykwalifikowane osoby. Rola rodzica w tym przypadku ogranicza się do wyboru i nadzoru tutora.

Domowy tutoring jest postrzegany jako opozycja dla tradycyjnego nauczania w szkole. Jego niewątpliwą zaletą jest krótki czas poświęcany na naukę z tutorem (średnio ok. 4–5 godzin dziennie), zdecydowanie krótszy aniżeli w szkole. Ponadto domowy tutoring gwarantuje indywidualne podejście do ucznia, daje szansę na odkrycie jego zdolności, rozwijanie zainteresowań, zapewnia indywidualne tempo nauki bądź też rozszerzony program wybranych przedmiotów. Największą wadą są jednak bardzo wysokie koszty domowego tutoringu. Jak podaje „The Times Magazine”, średni koszt jednej godziny

³⁴ S. Williams, *How the Rich Home-School Their Kids*, „The Times Magazine”, 23.07.2016, s. 24.

tutoringu domowego to 60–100 funtów, a rocznie jest to wydatek nawet ok. 34–37 tysięcy funtów, czyli więcej aniżeli nauka w Eton³⁵. Rodzice chwalą sobie taki wybór, mając przekonanie, że dla ich dzieci domowy tutoring, mimo że droższy niż nauka w renomowanej szkole prywatnej, jest zdecydowanie lepszą inwestycją w ich przyszłość, a nauka z tutorem jest na jeszcze wyższym poziomie.

Warto przy tym zaznaczyć, że być może *home tutoring* jest jedyną szansą na nadrobienie u dziecka zaległości i braków (nie tylko w zakresie jego wiedzy i umiejętności, ale także spowodowanych wywodemieniem się z klasy średniej) i niejako „przeskoczenie” etapu niezwykle selekcyjnej szkoły średniej. Dostęp do elitarnych angielskich szkół średnich jest bowiem bardzo ograniczony, a jak wiadomo ukończenie tego typu szkoły staje się przepustką do studiów na najlepszych uniwersytetach. Elitarne szkoły średnie kształcą przede wszystkim dzieci z najlepiej usytuowanych rodzin, w których często także ich rodzice odebrali najlepszą edukację. Popularność domowego tutoringu w Anglii może zatem wskazywać na tendencję do stworzenia nowego mechanizmu, zapewniającego wysokie pozycje w hierarchii społecznej, zrywając tym samym z wielowiekową tradycją posyłania dziecka do najlepszej szkoły z internatem. *Home tutoring* może również wspierać wyrabianie u dziecka wysokich aspiracji edukacyjnych, niezbędnych w procesie socjalizacji i wychowania. Dzieci objęte tą formą nauczania, dzięki zamożności swoich rodziców, pobierają naukę u najlepszych tutorów, a wszystko po to, aby w przyszłości odnieść sukces edukacyjny i zawodowy.

Anglia szczyci się swoją tradycją, szczególnie w sferze edukacji. Angielskie szkoły i uniwersytety są znane na całym świecie. Niezmiennie też Oksford i Cambridge w świetle rankingu shanghajskiego znajdują się w pierwszej dziesiątce najlepszych uniwersytetów na świecie. Ostatnie dane podają, że Uniwersytet w Cambridge zajmuje czwarte miejsce, a Uniwersytet w Oksfordzie siódme wśród kilkuset ocenianych i indeksowanych uczelni³⁶. Stąd też swoista moda na domowy tutoring wśród rodzin o bardzo wysokim statusie ekonomicznym, zamiast nauki w Eton, St. Paul’s czy Westminster może budzić

³⁵ Tamże, s. 25.

³⁶ *Academic Ranking of World Universities*, <<http://www.shanghairanking.com/ARWU2016.html>> [dostęp: 19.10.2016].

zdziwienie. Faktem jest jednak, że bardzo kosztowny *home tutoring* wybierany jest częściej przez zamożnych rodziców, ale niekoniecznie należących do elit intelektualnych (biznesmenów, dziennikarzy, aktorów). W tradycyjnych rodzinach inteligentnych, szczególnie z arystokratycznymi korzeniami, nauka w najlepszej szkole prywatnej nadal jest jedynym i oczywistym wyborem, drogą na studia w Oksfordzie lub Cambridge.

Zakończenie

Edukacja dzieci i młodzieży zdolnej zyskuje w ostatnich latach coraz bardziej na znaczeniu, czego dowodem są nowe rozwiązania edukacyjne wprowadzane w wielu europejskich systemach oświatowych. Do wspierania edukacji uczniów zdolnych zachęca swoje kraje członkowskie również Unia Europejska poprzez różnego rodzaju programy wspólnotowe. Wszelkie decyzje co do wprowadzania konkretnych rozwiązań należą jednak do konkretnych państw. Dzięki upowszechnieniu informacji o najlepszych rozwiązaniach w tym zakresie, wiele krajów decyduje się na wykorzystanie doświadczeń innych państw. Podobnie sytuacja wygląda z edukacją domową, choć nie we wszystkich krajach rozwija się ona na podobnym poziomie. W niektórych krajach europejskich rodzice nadal muszą domagać się od swoich rządów wprowadzenia większego wsparcia i akceptacji państwa dla tej formy nauczania. Swoistym fenomenem w Europie w zakresie nauczania dzieci i młodzieży zdolnej oraz edukacji domowej jednocześnie jest domowy tutoring w Anglii. Można przyjąć założenie, że ta metoda nauczania będzie znajdowała kolejnych zwolenników, ale z pewnością nie będą to konserwatyści, którzy hołdują tradycji angielskich szkół, tylko przedstawiciele zamożnych grup zawodowych, dla których profesjonalizm i wysokie kompetencje są ważniejsze od tradycji edukacyjnych.

Bibliografia

- Academic Ranking of World Universities*, <<http://www.shanghairanking.com/ARWU2016.html>> [dostęp: 19.10.2016].
Budajczak M., *Edukacja domowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.

- Chłodna I., *Homeschooling – szansa czy zagrożenie?*, w: *Edukacja domowa w Polsce. Teoria i praktyka*, red. M. i P. Zakrzewscy, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Warszawa 2009, s. 105–120.
- Czaja-Chudyba I., *Jak rozwijać zdolności dziecka?*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2009.
- Dubaj A., Jarecka R., *Najlepsze szkoły katolickie. Info PL*, <<http://www.sussex.info.pl/edukacja/system-szkolny/2563-najlepsze-szkoly-katolickie>> [dostęp: 19.10.2016].
- Dziewulak D., *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995.
- Dziewulak D., *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997.
- Education for Gifted Children. Parliamentary Assembly Recommendation 1248 (1994)*, Council of Europe, <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e3c5b> [dostęp: 20.10.2016].
- Dyrda E., *Polityka, organizacja i programy pracy z uczniami zdolnymi w Anglii i Niemczech – analiza komparystyczna*, w: *Wokół problematyki zdolności*, t. 2, red. J. Łaszczuk, M. Jabłonowska, Wydawnictwo Universitas Rediviva, Warszawa 2011, s. 5–17.
- Education Otherwise. History*, <http://www.educationotherwise.net/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=221> [dostęp: 19.10.2016].
- Gmerek T., *Elitarne szkolnictwo średnie w Anglii, Hiszpanii i Rosji*, w: *Elitarne szkolnictwo średnie w krajach Europy Zachodniej*, red. A. Gromkowska-Melosik, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015, s. 71–102.
- Gribble D., Guthrie B., *Dick Kitto. Compost Champion and Advocate of Alternatives*, „The Guardian”, 15.07.1999, <<https://www.theguardian.com/news/1999/jul/15/guardianobituaries2>> [dostęp: 19.10.2016].
- Gromkowska-Melosik A. (red.), *Elitarne szkolnictwo średnie. Między reprodukcją społeczno-kulturową a ruchliwością konkurencyjną*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015.
- Kamińska A., Kowalczyk A., *Kompetencje diagnostyczne nauczycieli uczniów zdolnych w młodszym wieku szkolnym – doniesienie z badań*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2014, nr 3(33), s. 123–138.
- Kupisiewicz C., *System mannheimski*, w: *Szkoły eksperymentalne w świecie 1900–1974*, red. W. Okoń, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, s. 174–185.
- Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować?*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Limont W., *Wprowadzenie*, w: *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych*, red. W. Limont, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.
- Łukasiewicz-Wieleba J., Baum A., *Kompleksowe wspieranie uczniów zdolnych. Program WARS i SAWA*, Wydawnictwo Naukowe APS, Warszawa 2015.

- Osewska E., *Znaczenie szkół katolickich dla formacji katolików w Anglii i Walii*, „Studia Pastoralne” 2013, nr 9, s. 119–126, <http://www.wtl.us.edu.pl/e107_plugins/wtl_stp/index.php?numer=9&str=119-126> [dostęp: 18.10.2016].
- Programme for International Student Assessment PISA*, OECD, <<http://www.oecd.org/pisa/>> [dostęp: 15.10.2016].
- Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Zjednoczone Królestwo – Anglia*, Eurydice 2011, <<http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/anglia2011.pdf>> [dostęp: 19.10.2016].
- Systemy edukacji w Europie. Stan obecny i planowane reformy. Zjednoczone Królestwo – Szkocja*, Eurydice 2009, <<http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/szkocja09.pdf>> [dostęp: 19.10.2016].
- Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, przeł. E. Kolanowska, Eurydice, Fundacja Rozwoju Edukacji, Warszawa 2008.
- Williams S., *How the Rich Home-School Their Kids*, „The Times Magazine”, 23.07.2016, s. 23–27.

DANE DO KORESPONDENCJI:

Dr Anna Włoch
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Wydział Pedagogiczny
Instytut Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej
e-mail: am.wloch@gmail.com